

פריצת שדה מוקשים בהבקעת חטיבה 7 במזרעת בית ג'ן

פלוגה ג' 641 מימשה את אחריותה המקצועית במהלך קרב ההבקעה וגם אחריו, חרף נתוני פתיחה קשים מאוד. תחושת האחריות העזה שפיעמה באנשי הפלוגה היא שהובילה את לוחמיה לבצע משימות, הגם שהכוח היה מאומן פחות, מיומן פחות, מצויד פחות ופחות כשיר למשימות שהוטלו עליו

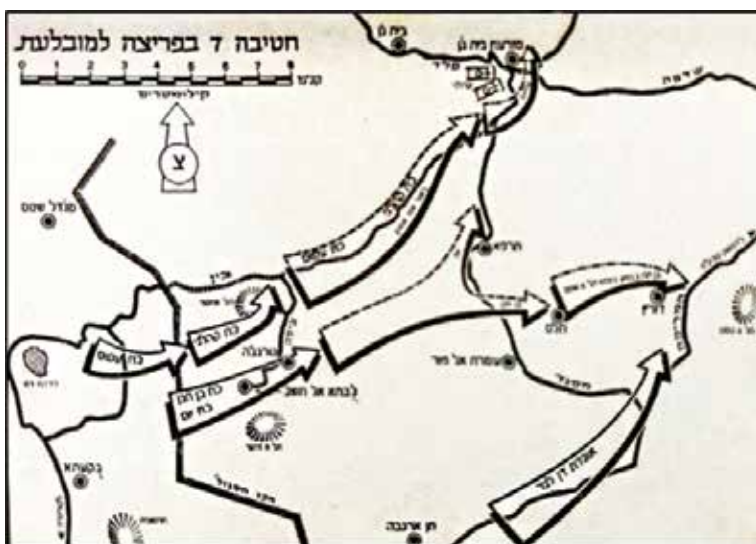
בגדודי הנדסה. סד"כ הנדסי זה היה אמור לתת סיוע הנדסי צמוד לאוגדה משורינית, שברוב המקרים כללה שתי חטיבות שריון וחטיבה ממוכנת. הגדחה"ן היה חלק מרה"ארגון כוחות ברמת האוגדה בכלל צה"ל¹, אך גם סד"כ זה היה במצב כשירות נמוך מאוד יחסית לכוחות השריון.

פערים בבניין הכוח

סד"כ ההנדסה בפיקוד הצפון סבל מפערים רבים בבניין הכוח. בדוח לקחי מפקדת חיל ההנדסה ממלחמת יום הכיפורים, המתמקד בפיקוד הצפון, מופיעים הממצאים האלה: "אצל כל הכוחות (כוחות החה"ן, ג"א) בלי יוצא מהכלל נתגלה חוסר במצבה לעומת תקן בכל הקשור לציודים שונים. במקרים רבים התברר שלא קיים תקן לאמצעים אלמנטריים כגון מטעני צינור 37, מטעני גור, מזרני דריכה, ערכות חבלן ועוד"; "בגדוד 641 חסר נשק אישי ומקלעים לתפעול

חל"ד בשטחי הכינוס. מאחור מזרני חבלה שנועדו להנחה בשדה מוקשים (מתוך אות הקריאה "גונן", רן סנדרס, הוצאת פלוגה ג', 2012, באדיבות דוד שיינין)

חטיבה 7 בפריצה למובלעת

לפני מלחמת יום הכיפורים התמקד חיל ההנדסה בשני תחומים מרכזיים: הראשון, במהלך מלחמת ההתשה, היה בניית קו הביצורים לאורך תעלת סואץ (קו בר-לב). התחום השני היה פיתוח יכולת הצליחה - הקמת יחידות של אמצעי ותרגולן, בתחומים אחרים, כמו הנדסת סער לפריצת מכשולים, או יכולת התבצרות חפוזה בשטח שנכבש ושצפוי להתקפת נגד של האויב, לא חלה כמעט התקדמות.

סד"כ ההנדסה באוגדת שריון ב-1973 כלל גדוד הנדסה אחד לכל אוגדה. גדודים אלה, ברובם המוחלט, היו גדודי הנדסה במילואים, ורמת כשירותם הייתה נמוכה. לפני מלחמת יום הכיפורים אוחדו פלוגות ההנדסה המשורינות החטיבתיות לגדוד הנדסה אוגדתי, ונוספו לו מפקדת גדוד, פלוגת צמ"ה ופלוגת מפקדה. גדודי החה"ן הוקמו כלקח ממלחמת ששת הימים במטרה לעבות את אוגדות השריון

אלים גלעד אברילינגי, רמ"ח תוה"ד, אמ"ץ

לעלייה לרמת הגולן. באותו היום נעה הפלוגה לשטחי המתנה באזור קיבוץ איילת השחר. בערב הגיע קצין בכיר שחיפש חבלנים להכנת גשר בנות יעקב לפיצוץ כדי למנוע מעבר של כוחות סוריים. סמל מחלקה 3, אברהם אלטרמן, יצא עם הכוח והניח את מערכות החבלה.³ במקביל סיים כל הגדוד את ריכוז הכוחות. סמ"פ ג', סגן דוד שיינין, קיבל את הפיקוד על פלוגה ג' (המ"פ בלוך שהה באותה העת בחו"ל במשימה ביטחונית) והוטלה עליו משימתו הראשונה - לעלות לרמת הגולן עם שישה זחל"מים, כוח חימוש ואנשי רבנות צבאית, לאתר חללים ופצועים ולפנותם, ולמצוא טנקים פגועים שניתן לחלצם ולהחזירם לשימוש. תפקידם של אנשי ההנדסה היה לוודא שהטנקים לא מולכדו, אך הם הופעלו למשימה זו בעיקר ככוח חרמ"ש.

הכוח של שיינין כלל שתי מחלקות - האחת בפיקוד סגן הלל סנדרס, שנהרג כעבור יומיים, והשנייה בפיקוד סגן אלימלך כרמל - ונתקל במראות קשים, שהיו עדות אילמת ומפויחת למה שהתרחש באזור יומיים לפני לכן

הכוח של שיינין כלל שתי מחלקות - האחת בפיקוד סגן הלל סנדרס, שנהרג כעבור יומיים, והשנייה בפיקוד סגן אלימלך כרמל - ונתקל במראות קשים, שהיו עדות אילמת ומפויחת למה שהתרחש באזור יומיים לפני לכן. הכוח התפצל לשניים והחל לפעול באזור מחנה נפח וצומת השריון (צומת נפח), איתר כלים תקינים, סרק מפני מלכודים ומוקשים כדי לאפשר את חילוץם וסייע לאנשי הרבנות לפנות את החללים מהטנקים ומכלים אחרים שנמצאו במרחב. המשימה בוצעה במהלך יום שלישי, 9 בחודש, ובסך הכול חילץ הכוח חמישה טנקים. פעילותו הופסקה עקב הפגזה סורית כבדה במרחב. בסיום המשימה ירד הכוח של אלימלך מהרמה וחבר ליתר הגדוד, ואילו הכוח בפיקודו של שיינין, עם מחלקתו של הלל, נשלח על-ידי מפקדת האוגדה לחטיבה 7. בהגיעם הוטל עליהם לחבור לגדוד 77. המג"ד, אביגדור קהלני, הטיל על הכוח שתי משימות: הגנה על הטנקים בלילה מפני חי"ר וקומנדו סורי, וליווי דרגים לוגיסטיים לגדוד. משימה זו בוצעה מ-9 באוקטובר בערב ונמשכה למחרת, כחלק מהמאמץ הסופי של החטיבה

זחל"ם מ"פ ג'. בגבו לתמונה: סגן דוד שיינין (מתוך אתר הקריאה "גונן")

חרמ"ש"; "אימון אחרון של הגדוד התבצע לפני שנתיים, לדעת המג"ד יש לקיים אימון גדודי לפחות אחת לשנה"; "המ"פים אינם בוגרי קורס מ"פים שריון ולכן אינם מיומנים בהפעלת כוח הנדסי בסיוע עבורם"; "נושא הזחל"מים לוקה בחסר, בכל הקשור לאמינות טכנית"; "ציוד לגדוד 751 אינו מאורגן למלחמה. הציוד מפוזר בקורסים השונים בבה"ד 14. כנ"ל לגבי הזחל"מים של הגדוד"; "כוחות ההנדסה פעלו רבות ככוח חרמ"ש. פעולתם כחרמ"ש נתקלה בקשיים בגלל מספר סיבות: התאמת הזחל"ם ההנדסי ללחימה, רמת אימונם של אנשי חה"ן בחרמ"ש, חוסר נשק ועוד".²

נוסף על כך, עלו פערים באיוש ממלאי תפקידים ברמת החטיבה ובאוגדה. מתוך ששת גדודי ההנדסה המשוריינים, רק לאחד מהם היו זחל"מים לפי תקן, והדבר גרם לכך שכל השאר לא יכלו להביא את מלוא כוחם לשדה הקרב, וחלקם נשאר בעורף. כמו כן, הזחל"מים לא התאימו לייעודם - רמת המיגון בזחל"ם לא התאימה לכוח השריון המסתייע בו, כושר עבירותו היה נמוך באופן מהותי לעומת הטנקים, והיו חסרים בו מתקנים לציוד הנדסי. לחיל ההנדסה גם לא היו אמצעי פריצה זמינים ומהירים היכולים לסייע לחי"ר ולשריון.

ערב מלחמת יום הכיפורים הייתה פלוגה ג' של גדוד 641 עסוקה בפעילות הנדסית ברמת הגולן לאחר שהופעלה במסגרת כוננות "כחול-לבן". אנשיה גויסו בראשית ספטמבר והתכוננו לפעילות בט"ש. משיקולים מבצעיים פוצלה הפלוגה לשניים; חצי ממנה התמקד בתעסוקה מבצעית ("קו") עד ראש השנה, וחצייה התגייס מיד לאחר ראש השנה. אנשיה עסקו בעיקר בעיבוי המכשול ובמשימות שוטפות אחרות, כגון חילוץ מטיילים משדות מוקשים. עם פרוץ הקרבות התייצבו חיילי הפלוגה במחנה כורדני, וביום שני 8 באוקטובר 1973 התרכזו בשטח הכינוס בעין זיתים והחלו להיערך

והגדוד לבלית הסורים בקרבות עמק הבכא.

התקפת הנגד ופריצת שדה המוקשים

ב־11 באוקטובר, בוקר חג סוכות, ב־11:00, החלה התקפת הנגד מול סוריה. הקרב במזרעת בית ג'ן היה חלק ממאמץ ההבקעה של אוגדה 36 ועיצב את גבולה הצפוני של המובלעת הישראלית בשטח סוריה. נקבע כי חטיבה 7 תפעיל שני

כוח מפלוגה ג' 641. במרכז: דוד שיינין (מתוך אות הקריאה "גונן")

וכי למד להפעיל מערכת זו רק בעת ההתארגנות. לצורך משימת פריצת שדה המוקשים הצטייד כוח ההנדסה בכמות גדולה של בונגלורים שהועמסו על הזחל"מים. הכוח החל לנוע לעבר גזרת הפריצה, וכבר בתחילת התנועה התברר שטנק הדחפור אינו כשיר, ושטנק הנוכרי נתקע בדרך לשטח ההיערכות לפריצה, בתוך הכפר בוקעתא. שיינין הפציר בקהלני לאפשר לכוח

ההנדסה לבצע את הפריצה, אך קהלני סבר כי העברת כוח ההנדסה לחזית בתנאי השטח הקשים תארך זמן רב ודחה המלצה זו.

הכוח בפיקודו של שיינין פרק מהזחל"מים והחל לפלס את דרכו באמצעות דקרים, תוך שהוא נושא בידי את צינורות הבונגלור. בתוך זמן קצר הבין שיינין כי בדרך זו תימשך הפריצה זמן רב מדי, במיוחד כשהחיילים חשופים לתצפיות האויב ופועלים באור יום מלא. לפיכך החליט לוותר על אמצעי הזהירות והורה לחיילים להניח את הדקרים ולרוץ לתוך שדה המוקשים (בניגוד מוחלט לתרגולות) עם מטעני הצינור בידיהם. על פעולה זו חזרו הלוחמים כמה פעמים עד שהגיעו לקצה שדה המוקשים, חיברו את מטעני הצינור למטען אחד ארוך, לכל אורכו, יצאו ופוצצו את המערכת. עומק הפרצה עמד על כ־45 מטר, והמטענים הפעילו את המוקשים לרוחב של כ־60 מטר. לאחר הפיצוץ נכנסו הפלסים פעם נוספת כדי לסמן את הפרצה.⁷

בזמן שפלסי פלוגה ג' פעלו לפתוח פרצה בשדה המוקשים, פלוגתו של אמי פלנט ובעקבותיה יתר גדוד 77 וכוח כץ החלו לנוע בנתיב צר שאותר בין שני שדות מוקשים, והצליחו לחצות לסוריה. כל הכוחות מתארים את שלב המעבר בשדה המוקשים כאירוע מורכב, שבמהלכו נדרשו לנווט בין המוקשים ולאחר ציר בטוח. במקביל, בגזרה הדרומית, כוח בן־חנן הצליח בקושי רב לאתר פיסת קרקע בין שני שדות מוקשים ולסמנה ברימוני עשן צבעוניים. במהלך חציית חגורת המוקשים

סגן הלל סנדרס ז"ל (מתוך אות הקריאה "גונן")

מאמצים במקביל - כוח אחד, בפיקודו של יוסי בן־חנן, יחדור בסמוך לכפר ג'ובתא אל־חשב, ינוע לעבר תל שמש וישמש כמאמץ הדרומי, בעוד כוח שני בהובלת גדוד 77 של קהלני, ואחריו כוח כץ שהוקם תוך כדי הקרבות, יחדרו בסמוך לתל אחמר וינועו כמאמץ הצפוני לעבר כפר מזרעת בית ג'ן. לצורך המשימה הוכפף לחטיבה גדוד הנדסה 641.⁴

בקפ"ק שניתן בחפ"ק החטיבה ליד צומת ווסט, נתן אביגדור (ינוש) בן גל המח"ט הדגש מיוחד בנושא פריצת שדה המוקשים על קו סגול. "הדבר המורכב ביותר שאני רואה בפריצה הנו שדה המוקשים [...] לרשותכם יעמדו טנקי הדחפור, הטנק לפיצוץ מוקשים (נוכרי) ומחלקת ההנדסה [...] אני הייתי מוטרד משדה זה, כי לא נמנית עם נותני האמון בכלים שקיבלנו לפריצת שדה המוקשים"

בקפ"ק שניתן בחפ"ק החטיבה ליד צומת ווסט, נתן אביגדור (ינוש) בן גל המח"ט הדגש מיוחד בנושא פריצת שדה המוקשים על קו סגול. על כך פירט קהלני בספרו: "הדבר המורכב ביותר שאני רואה בפריצה הנו שדה המוקשים [...] לרשותכם יעמדו טנקי הדחפור, הטנק לפיצוץ מוקשים (נוכרי) ומחלקת ההנדסה [...] אני הייתי מוטרד משדה זה, כי לא נמנית עם נותני האמון בכלים שקיבלנו לפריצת שדה המוקשים". קהלני אף מתאר בספרו את שיחתו עם שיינין ומסכם אותה באמירה "אני מקווה שלא נצטרך לתפעל אותך".⁶ החשש של קהלני התבסס על כך שפריצת שדה המוקשים תוך שימוש במחלקת ההנדסה חייבה את הפלסים להיכנס רגלית לתוך השד"ם, להניח מערכת בונגלורים, לצאת ולהפעילם, והכול בשעה שהפלסים חשופים לירי שטוח ותלול מסלול, בלי יכולת לתפוס מחסות. בדוח לקחי חה"ן לאחר המלחמה מציין שיינין כי הוא עצמו לא היה מיומן כלל בהפעלת מערכת צינורות בונגלור 37

נפגעו ארבעה טנקים. הכוח ברובו הצליח לעבור ולהתייצב על דרך המוצבים הסורית, ומשם לפתח את ההתקפה לעבר מזרעת בית ג'ן.⁸ לאחר פריצת השד"ם בצהרי 11 בחודש המשיכה פלוגה ג' להתקדם בעקב כוחות השריון, מוכנה לנוע קדימה במהירות אם יזדקקו לה פעם נוספת. כמה פגזים נחתו בסמוך אליהם. אחד הפגזים נפל קרוב, ורסיס ממנו ניתז, פגע בסגן הלל סנדרס ופצע אותו קשה, ושני לוחמים נוספים באופן קל. הכוח פינה את הלל לנגמ"ש התאג"ד של גדוד 77. משם פונה בנגמ"ש פינני לתחנת האיסוף הגדודית, אך הלל לא שרד את הפינוי, והוא החלל היחיד של גדוד 641 במלחמה.

לוחמי פלוגה ג' במובלעת למרגלות תל-שמס וברקע שני טנקי גישור (מתוך אות הקריאה "גונן")

פעולת פלסי פלוגה ג' מגדוד 641 הביאה לפריצת שדה המוקשים, אך לפעולה זו לא הייתה בפועל השפעה רבה על הקרב בכללותו. כוחות השריון הצליחו לאתר נתיבים צרים בין שדות המוקשים ולעבור דרכם לתוך סוריה. עם זאת, הפעולה ההנדסית הוגדרה כהצלחה, וכוחות ההנדסה מימשו את ייעודם, הגם שהופעלו באיחור ניכר ולא באופן אפקטיבי. מפקד הגדוד, איזי הוד, ציין: "לולא הכוח ההנדסי שהצטרף אליו וש במקום אחד פרץ באמצעי בונגלור אז הוא היה נתקע הרבה זמן, ומכאן מסתבר שהסיוע היה במקומו".

התחקיר ומימוש הלקחים

בתחקיר מקהנ"ר על פעולת ההנדסה הקרבית במלחמת יום הכיפורים, נקבע כך: "מערך ההנדסה היבשתי, בעיקר גדודי ההנדסה המשוריינים באוגדות, כמעט לא בא לידי ביטוי במלחמה. עלה כי הארגון והמבנה היו מסורבלים, רבים מאמצעי הלחימה לא היו מתאימים וכן כי במקרים רבים חסרו כוחות הנדסה לסיוע קרוב. ככלל, לא חסרו כוחות, אך הם היו מרוחקים, מאחור ומקצתם היו לא כשירים. התוצאה המסכמת הצביעה על כך שמערך ההנדסה באוגדה המשוריינת לא הותאם לייעודו".⁹

במהלך שנות ה-70 התנהל ויכוח ער על השאלה כיצד לארגן את יחידות ההנדסה באוגדות, אם באגדים או בגדודים, ואיזה אופי לשוות להם. לאחר התלבטויות ממושכות הוכרעה השאלה והוחלט לארגן את המערך בגדודים ולהפוך את מרביתם לגדודי הנדסת סער, המותאמים ללוחמת הבקעה משוריינת וללחימה בשיתוף פעולה עם החילות המסתערים. חיל ההנדסה הצטייד בנגמ"שים, באמצעי פריצה מתקדמים, במיגון לדחפורים, באמצעי חבלה ופלטות מתקדמים ועוד.

כמו כן, עודכנה התורה החילית ונפרדה מתפיסת "הנדסת השדה" למען "הנדסת הסער", נכתבה ספרות עדכנית לכלל מערכי החיל ובהמשך, בשנות ה-80, שונה שם החיל מ"חיל ההנדסה" ל"חיל ההנדסה הקרבית". שינויים אלה, שכללו בין היתר הקמת גדוד סדיר נוסף, והתארגנות מחודשת של הכוח, היו למעשה מימוש של לקחי חה"ן ממלחמת יום הכיפורים. לקחי חה"ן

בפיקוד הצפון במלחמת יום הכיפורים היו המצפן לבניין הכוח החילי מסוף המלחמה ועד 2011 (בקירוב).¹⁰

חיל ההנדסה הצטייד בנגמ"שים, באמצעי פריצה מתקדמים, במיגון לדחפורים, באמצעי חבלה ופלטות מתקדמים ועוד. כמו כן, עודכנה התורה החילית ונפרדה מתפיסת "הנדסת השדה" למען "הנדסת הסער", נכתבה ספרות עדכנית לכלל מערכי החיל ובהמשך, בשנות ה-80, שונה שם החיל מ"חיל ההנדסה" ל"חיל ההנדסה הקרבית"

סיכום

פלוגה ג' 641 מימשה את אחריותה המקצועית במהלך קרב ההבקעה וגם אחריו. חרף נתוני פתיחה קשים מאוד, הפלוגה קיבלה וביצעה משימות חרמ"ש והנדסה כאחד. אף שבאותו הזמן לא היה קיים מסמך "רוח צה"ל" ניתן להצביע על הערכים שבהם הצטיינה הפלוגה בפיקודו של שיינין: דבקות במשימה וחתיירה לניצחון, אחריות ומקצועיות. תחושת האחריות העזה שפיעמה באנשי הפלוגה היא שהובילה את לוחמיה לבצע משימות, הגם שהכוח היה מאומן פחות, מיומן פחות, מצויד פחות ופחות כשיר למשימות שהוטלו עליה.

הדבקות במשימה - היא שאפשרה את פריצת השד"ם בהבקעה, תוך גילוי תעוזה מקצועית לפעול בניגוד לתרגולות ותוך סיכון חיים נוכח פני אויב. רוח זו מחייבת את כוחות החה"ן גם כיום, אף שהם מצוידים, מאומנים וערוכים טוב יותר למלחמה באופן מובהק. ואולם בסופו של יום, זוהי הרוח ותחושת האחריות לביצוע המשימה אשר מגדירה את התוצאות בקרב.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

